
TILA HISTORIASSA

■ Yksi kuluvan vuosikymmenen näkyvimmistä suuntauksista historian ja monen muunkin humanistisen tieteen kentillä on ollut huomion suuntaaminen tilaulottuvuuteen. Muodikkaasti, kielellisen käänteen merkitystä jäljitellen, puhutaan suorastaan tilallisesta käännteestä (*spatial turn*). Vaikutteita on omaksuttu kansainvälisen tutkimuksen kentiltä: tilaa teoretisoineen Doreen Masseyn artikkeleista on julkaistu suomennettu kokoelma, joskin esimerkiksi varhaisempaa tutkimusta edustavan Henri Lefebvren ajatukset tavoittavat suomalaisen lukijakunnan edelleen useimmiten englanninkielisinä käännöksinä. Tilallisen käänteen alkuna voidaan pitää 1990-luvulla virinnyttä kiinnostusta eritasoisin rajoihin ja rajanvetoihin. Internetissä on edelleenkin runsaasti kirjoituskutsuja tai seminaarisivustoja, joiden teemoina ovat tilat ja rajat jollain kielellä.

Tilaa on toki jo vanhastaan tutkittu tai käytetty tutkimuksen raamina historiassa, esimerkiksi historiallisessa kartografiassa, jossa tutkija tarkastelee vanhojen karttojen avulla menneisyyden ihmisten maailmankuvaa tai rekonstruoi karttojen tietosisältöjen pohjalta maiseman ja ympäristön aikaisempia vaiheita. Samoin ei-kartallisista lähteistä on kerätty tietoja, jotka on sitten esitetty visuaalisesti kartan keinoin, siis kartallistettu. Tällaisesta tarjoaa hyvän esimerkin agraarin ajan yhteiskuntien avioliittokenttien tarkastelu, jossa kirkonkirjojen tiedoille vihittyjen pariin kotipaikoista annetaan maantieteellinen ulottuvuus. Myös sosiaalipografinen kuvaus, jossa jonkin yhteisön varallisuus-, ammatti- ja yhteiskuntarakenteet ikään kuin puretaan yhteisön fyysiseen

tilaan, esimerkiksi asemakaavaan, on perinteisesti ollut osa paikallis- ja varsinkin kaupunkihistoriallista tutkimusta, joskin monissa suomalaisissa paikallishistorioissa näitä rakenteita on tyydytty kuvaamaan kirjallisesti ilman ainuttakaan varsinaista karttaa.

Tilaulottuvuuden tutkimus onkin paljon laajempi käsite kuin historiallinen kartografia tai kartallistaminen (*mapping*) eikä välttämättä edellytä visuaalisten karttojen käyttöä. Paikallishistoriallisessa tutkimuksessa tilan ja paikan käsitteet ovat vanhastaan määritelleet tutkimuskohteen, ja samoin tutkijan käsitys kohteensa hahmosta ja rajoista on määritellyt alueellisen ja valtiollisenkin historian kirjoittamista. Kulkemista ja tiedonvälitystä koskevat tutkimukset ovat perustuneet fyysiseen etäisyyteen tai läheisyyteen, ja maan omistamista ja hyödyntämistä koskevissa tutkimuksissa taustana on ollut yhteisön tapa jakaa ja kontrolloida tilaa.

Lisääntyvän tieteiden välisen vuorovaikutuksen myötä historioitsijoidenkin tilaymmärrys on syventynyt. Tutkijat ovat palauttaneet mieliinsä ihmisen ruumiillisuuden ja tilallisuuden samoin kuin kulttuurien ja yhteisöjen sekä niiden fyysisen ympäristön välisen suhteen. Ihmisen suhde tilaan ei ole vain asumista ja liikkumista tilassa tai tilan hyödyntämistä, vaan tila myös määrittää hänen identiteettiään. Kaikki tila ei ole samanarvoista, vaan yksilön tietoisuudessa korostuvat tietyt merkitykselliset paikat, esimerkiksi oma koti, työpiste, kotiseutu, joi-sain yhteyksissä ehkä kotimaakin.

Varsin tavallisia tilaa koskevissa moderneissa tutkimuksissa ovat jaot yksityiseen ja julkiseen tilaan samoin kuin maalliseen ja hengelliseen. Mutta tila voi olla myös suku-

puolitettua, siis jaettua miesten ja naisten osin erilaisiin sfääreihin. Nyky-yhteiskunnassamme sukupuolia erottava tila tarkoittaa tavallisesti miesten ja naisten erillisiä mukavuuksilaitoksia, usein myös erillisiä sauna- tai liikuntavuoroja, mutta muutoin yhteiskunnan normit eivät aseta rajoja eri sukupuolten liikkumiselle yhteisissä tiloissa. Sitä vastoin joissain muissa kulttuureissa miesten ja naisten tila saattaa olla paljon jyrkemmin erotettua, jopa tabukäsityksin.

Varhaisessa eurooppalaisessa kulttuurissa tila oli paljon nykyistä sukupuolittuneempaa, ja tavallisesti naisten fyysinen liikkumala oli kapeampi kuin miesten. Toisaalta miehillä ei periaatteessa ollut asiaa tiloihin, joissa naiset hoitivat arkiaskareitaan tai synnyttivät. Keskiajan eurooppalaisen kulttuurin tilanäkemykset tulevat esiin vuonna 1476 painetusta saksalaisesta tapaoppaasta *Gut nützlich lere und underweysung*. Teoksen kuvituksessa havainnollistetaan myös perheydellä: äidin kehrätessä tyttärensä kanssa isä tarkastelee tilikirjojaan ja poika opettelee lukemaan. Naishahmot on asetettu tarkastelijasta katsoen passiivisemmalle puolelle, vasemmalle ja lähelle keittiöön viittaavia esineitä, kun taas mieshahmot ovat aktiivisemmalla oikealla puolella ja heti isän takana nähdään vielä ulko-ovi eli pääsy laajempaan yhteiskunnalliseen tilaan ja siellä tapahtuvaan toimintaan ja vuorovaikutukseen.

Piirroskuva tietysti kärjistää mennyttä todellisuutta, koska muista lähteistä tiedämme, etteivät keskiajan eurooppalaiset naiset eläneet täysin eristettyinä koteihinsa. Kuva heijasteleekin fyysisen ja kuvitteellisen tilan vuorovaikutusta eli sitä, mitä tilateoreetikot, muiden muassa Edward Soja, tarkoittavat kirjoittaessaan, ettei tila ole koskaan puhtaasti fyysistä eikä puhtaasti kuviteltua, vaan siinä yhdistyvät molemmat puolet. Konkreettiseen tilaan liitettyihin mielikuviin

voi tutustua esimerkiksi kaupunkitilassa. Kun suomalainen nykymatkailija kulkee Tukholman Vanhan kaupungin kujilla, hän tuskin kiinnittää Kåkbrinken-nimikylttiin muutoin huomiota kuin paikallistaessaan sijaintiaan. Mutta aikoinaan kadun nimi herätti todennäköisesti kielteisiä tunteita. Kåkbrinken saa alkunsa Suurtorin lounaiskylmästä, jossa aikoinaan seisoi kaakinpuu (*kåken*) – siis paikka, jossa häpeärangais-tukset pantiin täytäntöön. Häpeä ja kunnia nähtiin keskiajan ja varhaismodernin ajan kulttuurissa paljon konkreettisimpina ominaisuuksina kuin nykyisin, joten on ymmärrettävää, että talonmistuksesta kertovien asiakirjojen mukaan vauraat ja hyvämaineiset tukholmalaiset välttivät Suurtorin tuota kolkkaa. Samanlaisia sosiaalimaantieteellisiä rakenteita voimme löytää monesta muustakin kaupungista. Eikä ajatus paremmista tai huonommista kaupunginosista ole täysin vieras omassakaan kulttuurissamme.

Tila on monitahoinen ja moniulotteinen käsite ja tutkimuskohde. *Historiallisen Aikakauskirjan* ruotsalainen vertaisjulkaisu *Scandia* toteutti tilaulottuvuudelle omistetun teemanumeron vuoden 2008 lopussa, joitain kuukausia sen jälkeen, kun Historiallinen Aikakauskirjan toimitus oli jo tehnyt päätöksen omasta avoimen kirjoituskutsun kautta toteutettavasta teemanumerostaan. Sen tulokset ovat nyt tässä lukijoiden ulottuvilla. *Tila historiassa* -teemanumero tarjoaa monipuolisen läpileikkauksen ja artikkelikokoelman verran luettavaa tavoista ja näkökulmista, joilla 2000-luvun alun suomalaisessa historiantutkimuksessa menneisyyden tiloja ja tilakokemuksia voidaan lähestyä. Artikkeleiden ajallinen kirjo ylittää keskiajalta lähistoriaan. Lähestymistapojen eroavaisuudet ja mahdollisuudet antavat toivottavasti innoitusta vastaiselle tutkimukselle.

Marko Lamberg